

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

У статті акцентовано увагу на перевагах і недоліках малокомплектних шкіл. Наголошено, що на початку третього тисячоліття згортання діяльності таких шкіл може призвести до «вимирання» села.

Проблеми вдосконалення діяльності закладів загальної середньої освіти, підвищення якості роботи всіх їхніх структурних ланок та соціального престижу вчителя набули надзвичайної актуальності на початку третього тисячоліття. Пошук шляхів вирішення цих проблем (наприклад, через збільшення рівня оплати праці шкільних учителів) призвів до непопулярних як серед пересічного населення України, так і в педагогічному середовищі заходів.

Пояснення такої ситуації знаходимо в «Білій книзі національної освіти України» (2009 р.), де написано: «Необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення соціального престижу, статусу, захисту педагогічної і науково-педагогічної діяльності з метою залучення й утримання в освіті кращих фахівців. Для збільшення рівня оплати їхньої праці, можливо, слід вдаватися до непопулярних заходів. Наприклад, збільшити співвідношення учні/учитель шляхом укрупнення класів, об'єднання малокомплектних шкіл (адже школа для дитини, якій жити в глобалізованому й конкурентному, динамічному й мобільному світі, а не для села)» [1, с. 266].

На сьогодні ці «непопулярні заходи» значною мірою реалізовано. Зокрема, на теренах України багато малокомплектних шкіл уже згорнули свою діяльність.

Закриття шкіл із малою кількістю учнів та створення у відповідності до «Положення про освітній округ», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 року № 777, так званих «опорних закладів освіти», які дозволяють зменшити бюджетні витрати на школи, на перший погляд, виявляється цілком логічним. Разом із тим, згортання діяльності малокомплектних шкіл, які переважно функціонують у невеличких селах, може

* © Слюсаренко Н. В.

призвести (а, подекуди, і призводить) до «вимирання» останніх [6].

Термін «малокомплектна школа» в науковому обігу використовується впродовж багатьох десятиліть. Його тлумачення знаходимо, ще в «Педагогічному словнику» 1960 року видання, де сказано, що малокомплектна школа – це початкова школа, у якій учителів менше, ніж класів, і кожен учитель працює одночасно з двома чи кількома класами. У словнику також зазначено, що в однокласній школі один учитель навчає учнів усіх чотирьох класів, у двокласній – два вчителі працюють у двох класах одночасно, у трикласній – два вчителі працюють кожен в одному з класів, а третій – у двох класах. Такі школи розміщуються в тих населених пунктах, де бракує учнівського контингенту, щоб організувати звичайну початкову школу з чотирма повними класами [4, с. 652-653].

У «Педагогічному словнику» за ред. М. Ярмаченка (2001 р.) уточнюється, що такі заклади освіти в багатьох країнах знаходяться переважно в сільській місцевості, що в 70-ті роки ХХ століття це поняття почало охоплювати й «неповні середні та середні школи з малою наповнюваністю класів, у яких часто відсутні деякі класи взагалі» [5, с. 304].

Підкреслимо, що на початку третього тисячоліття проблема освіти учнів сільських шкіл почала виходити далеко за межі освітянської галузі. Так сталося тому, що на селі освіта традиційно відіграє значно більшу роль, ніж у містах. Школа тут виступає осередком культури, цивілізації, гаранта стабільного розвитку. Це чи не єдиний освітньо-виховний і культурний центр на селі. Сьогодні «хороша сільська школа є предметом гордості, свідченням добробуту й соціального благополуччя суспільства, міцності селянської общини», тому її можна розглядати «не просто як освітній заклад, а як системний чинник відродження українського села» [8, с. 76].

Разом із тим «хороша сільська школа» – явище, яке нині зустрічається не так часто, як хотілося б, тому для села все більш актуальною стає проблема доступності молоді до доброякісної освіти. З одного боку, Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ сторіччі передбачає забезпечення рівного доступу всіх громадян України до доброякісної освіти, а з іншого – можливість сільської молоді здобути таку освіту дещо обмешені. Зазначене, передусім, стосується шкільної освіти [7].

НАУКА – ШКОЛІ

На цьому, зокрема, наголошено в тематичній державній доповіді про становище дітей в Україні за підсумками 2004 року, де сказано: «Спостерігається суттєва різниця в рівні загальноосвітньої підготовки, яку отримують учні міських і сільських шкіл» [8, с. 84]. Зазначене пояснюють тим, що сільські школи, як і раніше, відчувають значні утруднення в організації навчально-виховного процесу, забезпеченні кадрами, матеріально-технічному ресурсами тощо. Чи не найбільше це стосується малокомплектних шкіл.

Отже, наявність цих та інших проблем указує на необхідність збільшення уваги до сільських (зокрема, малокомплектних) шкіл та детального їх вивчення.

Досвід роботи таких шкіл дозволив виявити в їхній діяльності численні недоліки. До них, зазвичай, відносять такі:

- нестача ресурсів (зокрема, матеріальних) і спілкування;
- відсутність належних санітарно-гігієнічних умов;
- брак або відсутність навчальних кабінетів, спортивних залів і майданчиків, а також відповідного обладнання;
- недостатнє кадрове забезпечення та, як наслідок, – збільшення навантаження на вчителів, які викладають по кілька навчальних дисциплін і можуть виконувати додаткові обов'язки (бібліотекаря, завгоспа тощо);
- низький інтелектуальний потенціал середовища, яке оточує заклад освіти;
- слабкий взаємозв'язок школи та інших соціальних інститутів селища, де знаходиться малокомплектна школа;
- відсутність належної координації з боку органів управління закладами освіти [3].

Водночас малокомплектні школи мають чимало переваг:

- невелика наповнюваність класів дозволяє вчителю зробити уроки більш інтенсивними та ефективними;
- учитель має можливість приділити належну увагу всім учням відповідно до їхніх здібностей і потреб;
- діяльність кожного учня постійно перебуває під контролем учителя;
- проведення вчителем уроків одразу у 2-х класах (наприклад, у 1-му та 2-му) сприяє залученню учнів до співпраці, взаємодопомоги;
- особливості сільської місцевості дозволяють зробити навчання більш практичним, оскільки значну

НАУКА – ШКОЛІ

частину уроків можна провести безпосередньо на фермі, у полі чи саду

– у закладі освіти панує атмосфера максимально наближена до сімейної, за умов якої всі (учні, їхні батьки, педагоги) не тільки все знають один про одного, а й постійно спілкуються між собою, співпереживають, підтримують;

– сприятлива атмосфера унеможливорює булінг або значно зменшує його вірогідність;

– розташування закладу в сільській місцевості, де проживають учні, забезпечує їхню безпеку при їх пересуванні між домом і школою та збільшує час, який відводиться на спілкування з родиною, на відпочинок, заняття улюбленими справами тощо [3].

Завдяки вищеназваним перевагам, а насамперед, наближенню малокомплектних шкіл до домівок учнів (в основному, це діти молодшого шкільного віку), у багатьох країнах, наприклад, у Фінляндії, кількість таких закладів освіти є значною. Чимало малокомплектних шкіл і нині працюють в Україні.

Мабуть, це закономірно, адже ще Я. А. Коменський писав, що материнська школа має бути в кожному домі; школа рідної мови – у кожній громаді, у кожному селі й у кожному містечку; гімназія – у кожному місті; академія – у кожній державі або навіть у кожній більш значущій провінції [2, с. 440].

Таким чином, питання щодо ліквідації чи відродження малокомплектних шкіл сьогодні (на початку третього тисячоліття) залишається відкритим. Його можна вирішити лише шляхом проведення ретельного дослідження, зокрема пов'язаного з визначенням шляхів відродження українського села.

Література:

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. Київ, 2009. URL: <http://www.ukraine3000.org.ua>.
2. Коменський Я. А. Великая дидактика. *Избранные педагогические сочинения*: в 2-х т. Т. 1. Москва: Педагогика, 1982. С. 242–476.
3. Малокомплектная школа: плюсы и минусы. URL: <https://news.rambler.ru/education/39716458-malokomplektnaya-shkola-plyusy-i-minusy>.
4. Педагогический словарь: в 2 т. / под ред. И. А. Каирова (гл. ред.), Н. К. Гончарова, Н. Д. Казьмина и др. Москва: Из-дво АПН, 1960. Т. 1. 774 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Пед. думка, 2001. 516 с.
6. Слюсаренко Н. Проблеми організації профільного навчання в малокомплектних школах України початку XXI століття. *Гірська*

школа Українських Карпат. 2019. № 20. С. 60–64.

7. Слюсаренко Н. В. І. Ткаченко та проблеми трудової підготовки учнів сільських шкіл України кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Педагогічні науки*: збірник наукових праць. Херсон: Херсон. держ. ун-т., 2008. Вип. 50. Ч. 1. С. 53–57.
8. Стан та соціальний захист сільських дітей: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2004 р. / авт. кол.: Т. Ф. Алексєенко та ін. *Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді*. Київ, 2005. 250 с.

Солодовник А. О.*

ДО ПИТАННЯ УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЛАВСКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті проаналізовано зміст поняття «плавсклад» як одного з базових концептів досліджень у галузі морської освіти. За результатами студійовання та аналізу джерельної бази встановлено, що в загальному значенні воно охоплює досить широкий спектр працівників водного транспорту. Підсумовуючи, наголошено на необхідності уточнення змісту поняття плавскладу в межах кожного педагогічного дослідження окремо.

Одним із головних векторів державної політики, пов'язаних з відродженням і розвитком торговельного мореплавства, є удосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців морського транспорту. З огляду на це в останнє десятиріччя активізувалися педагогічні дослідження щодо модернізації освітнього процесу в закладах вищої освіти морського профілю в контексті тенденції розвитку світової морської галузі. Проте підготовка фахівців певного профілю має низку специфічних особливостей і система морської освіти не є винятком. Їх урахування вимагає від науковців постійного уточнення наукового апарату педагогіки в межах кожного окремого дослідження.

Серед наявних розвідок щодо різних аспектів модернізації вітчизняної системи морської освіти особливе значення мають праці Т. В. Аверочкіної (пошук шляхів імплементації міжнародно-правових стандартів професійної підготовки плавскладу в українському законодавстві), М. В. Кулакової (дослідження питання готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах), А. І. Ляшкевич (вивчення позитивного досвіду організації морської освіти

* © Солодовник А. О.